

SINKÓ ÉS KRLEŽA MOSZKVÁBAN*

2017. március 15-én Budapesten „Az eltűnt baloldal nyomában” című fórum végén egy fiatal ember a közönség soraiból felállt, és azt a kérdést tette fel, hogy nem lehetne-e a baloldal témáiról, amelyek őt is nagyon érdeklik, oly módon beszélni, hogy közben mellőzzük a „baloldal” szót. A fiatal ember kérdésének hátterében bizonyára az a felismerés állt, hogy ez a fogalom ma Magyarországon szinte használhatatlan, félreviszi az olyan izgalmas témák, mint a „munka” és a „kenyér”, a társadalmi igazságosság, szabadság és a szolidaritás problémájának szavá tételét, eleve elrontja egy lehetséges disputa kontextusát. Azt gondolhatta ez az átlagos fiatal ember, hogy a „baloldal” kifejezés, vagyis ez a régi metafora kiégett, vagy azt, hogy magyarul súlyos ráfogásokkal, hamisításokkal terhelt és csorba is, és érzékelhette azt is, ahogy lehúzza a szót a történelmi gravitáció. A „kommunizmus”, „marxizmus”, „szocializmus” fogalmakat bizonyára csakúgy használhatatlannak vélte, és könnyen meglehet, hogy a „szabadság, egyenlőség, testvériség” hármasát sem bírta a szájára venni. A fogalom-

* Annak az előadásnak a szerkesztett változata, mely 2017. március 27-én hangzott el Budapesten a Sinkó Ervin halálának 50. évfordulója alkalmából a Mazsihisz szervezésében lezajlott konferencián. Az idézett szövegek forrásai: Miroslav Krleža: *Izlet u Rusiju*. Novi Liber, Zagreb, 2013., Sinkó Ervin: *Egy regény regénye*. Moszkvai naplójegyzetek 1935–1937. Forum, Újvidék – Magvető, Budapest, 1985.

leváltásokat azonban mégsem ejthetjük meg, ha eszmét óhajtunk cserélni, hanem inkább talán vissza kellene hódítanunk a fogalmakat – amennyiben ez lehetséges.

Erre kínál alkalmat példának okáért a két elejétől végig és velejéig baloldali író, Miroslav Krleža és Sinkó Ervin opusa. A sok érdekes hangsúlyt és variációt épp az köti össze kettejük esetében, hogy baloldaliak voltak – idézőjel nélkül –, más szóval a kapitalizmust meghaladó, annál jobb, igazságosabb, szebb társadalmi rend eszméje, lehetősége és gyakorlata motiválta őket életben és irodalomban egyaránt. Igaz, hogy ez önellentmondás, mégis *egy lehetőség evidenciája* sodorta őket végig a XX. századon, vagyis, ahogy Sinkó írta a rá jellemző pátosszal 1935-ben, „a XXI. század és az utána következő századok előrevetett, hatalmas, intézményekből és arcokból rám nevető, megfogható teljessége”.

Mi pont ebből a XXI. századból nevetünk most vissza rájuk, csak épp nem úgy, ahogy ők képzelték: ironikus, sőt cinikus, mindenestre *nem* felszabadult nevetéssel. Ha az ő perspektívájuk hibás volt, akkor a miénk is az – az utólagos tudással felruházott, kiábrándult és kiokosodott szemlélők és szenvedők pozíciója. Két olyan művet szeretnék most elővezetni, melyek szépírói erényeiknél fogva lehetővé teszik, hogy egy kicsit eltekintsünk a nagy okosságunktól, és megpróbáljuk fogni azt az „élő adást”, amit ezek a jól megírt művek közvetítenek a szocializmus első két korszakából, a fő helyszínről, Moszkvából. Mindkét esetben azon frissiben készült jegyzetekről és naplóról van szó. Krleža 1925-ben tartózkodott majdnem öt hónapig Moszkvában és egy meg nem nevezett északi városban, Sinkó pedig tíz év múlva, 1935-ben érkezett Leningrádba, onnan Moszkvába ment, ahol két évet töltött el. Szerencse, hogy nem akasztották fel őket. Mindketten azon melegében papírra vetik, amit látnak és gondolnak, amin tanakodnak, amit hitetlenkedve néznek, Krleža újságcikkek és esszék, Sinkó pedig privát napló formájában.

Krleža szövegeinek gyűjteménye, a *Kirándulás Oroszországba (Izlet u Rusiju)* könyv alakban 1926-ban jelent meg először Zágráb-

ban. A *Megérkezés Moszkvába* című nyitó szöveg Proust jegyében íródott – akiről Krleža kiváló esszét publikál majd ugyanebben az évben –, és arról szól, hogy a moszkvai színek, szagok és zajok szinesztéziás élménye mély melankóliára ragadtatja az érkezőt; ezzel azt jelzi Krleža, hogy civil költőként lép be a „Kozmopolisba”, nem pedig mint forradalmár vagy politikus. Olyan riporter ő, aki, mint írja, jelen akar lenni abban a másik, friss időben, amikor még a bibliai napok káosza uralkodik, és a fény a szemünk előtt válik el a sötétségtől. Csakhogy Prousttal ellentétben Krleža az érzéki benyomások szárnyán nem a múltba, hanem a jövőbe repül, méghozzá nem Utópiába, hanem a megvalósulófélben lévő avantgárd szocializmusba.

Noha erről egy szót sem ejt, az utazása meg volt szervezve: Lunacsarszkij oktatásügyi népbiztos fogadta, és színházlátogatásokat, kirándulásokat szerveztek számára, részt vett a Komintern plénúmán, sőt valószínűleg egy besúgót is ráállítottak. („Szergej Mihajlovics a felettes rendőri szervnek jelentést írt rólam, miszerint alaposan kifaggatott arról, hogy miként vélekedem az orosz emigrációról, és milyen benyomásokat szereztem Oroszországról.”) Krležának az volt a célja, hogy cáfolja a Horvátországban és másutt is terjedő különféle „hazug, tendenciózus híradásokat” az új államról, és hogy megvédje „az orosz koncepció logikáját” a publicisztikus mendemondáktól. A saját szemével akarta látni azt, amiről addig csak olvasott és képzelgetett. Az utcára volt kíváncsi, meg arra, hogy milyen is az „új társadalmi tudat”, mi fán terem az eleven népi szolidaritás meg a híres internacionalizmus. Hidat akart verni az eszmei szférából a Reálisba, a Valósba – az ő szavai ezek –, és ellenőrizni a saját képzeletét, hiszen a fantáziáját meglovagolva már 1917-ben Leninnek szentelte *Kolumbusz Krisztof* című drámáját. Később törölte ezt a dedikációt, amivel a sors iróniájaképp azt ejtette meg, aminek az ellenkezőjét jósolta: tudniillik korábban azt írta, hogy Lenin sohasem fog arra a sorsa jutni, mint Napóleon, akihez szóló dedikációját Beethoven törölte az *Eroica* éléről.

Krleža tudni akarta, igazak-e a hírek, melyek terrortól és éhínségről számolnak be. Irodalmi és poétikai törekvések is indíttatásul szolgáltak: egyrészt így akart válaszolni Stanislav Vinaver polgári-liberális szemléletű író *Orosz menetek* című, 1924-ben napvilágot látott útirajzára, melyben a szerző a vörösök és a fehérek harcát két terrorizmus egymásra fenekedéseként látta, és szörnyülködik a forradalmon, másrészt pedig a korabeli széplelkű, művelődéstörténeti reminiscenciákkal zsúfolt útleírásokra reagál, például Crnjanski „érzelmes utazásaival” szegezte szembe a maga angazsált úti prózáját. Az elkötelezettség ellenére mégis elfogulatlan, jobban mondva érzéki szemléletre törekedett, mint írja, az atmoszférára, a „klímára”, az emberekre, a hangoltságokra kíváncsi.

A könyv utolsó szövege azonban nem eszé, hanem inkább tanulmány, címe: „Az orosz forradalom jelentősége az imperializmus keretei között”. Ez egy, a marxizmus és a leninizmus alapos ismeretéről tanuskodó, számadatokkal érvelő gazdasági-politikai elemzés, melynek végkövetkeztetése: „Mindez nem jelenti azt, hogy a kommunizmus megvalósult, azonban anarchiáról sincs szó. Mindez azt jelenti, hogy van itt Kapitalizmus, csakhogy állami, mégpedig abban az országban, melynek gépezetét az Internacionálé kormányozza. A felhalmozás az internacionális gépezet érdekeit támogatja, és noha a bürokrácia veszélye és gazdasági válság fenyeget, az egész gép mégis a Megvalósulás felé rotál.” Ugyancsak szakszerű írás a *Leninről*, melyben jól elmagyarázza a leninizmus jelentőségét az első világháború és a gyarmatosítás kontextusában, és harcát „a kispolgárság, a nyárspolgárság” meg a „nemzetközi pénzügyi nehéztüzérség” ellen abban a korban, amikor a nemzetközi tőkefelhalmozás eljutott az „evidens örület” fázisába.

Így ír: „A polgári Európa a jelek szerint valóban süllyed. Nem csak arról van szó, hogy a teljes nemzetközi politika az elvekkkel és eszmékkkel űzött szegyetelen kereskedéssé vált, hogy prostituálódott az anyagi hatalom kedvéért, hanem arról is, hogy szellemi téren is mindenütt ugyanaz a hullámzó nyugtalan-

ság, fölszökő pulzus és felindultság jelenik meg szimptomaként, mint amit az üres profit hajszolása okoz. A művészet iparosodott, és a szépségért való romantikus rajongás helyett ma árut gyártanak. Neuraszténia, hisztéria és pornográfia mint áru a neuraszténiás és hisztérikus fogyasztók számára”, és a többi, a polgári Európa bírálata a gazdasági tényektől az arisztokratikusan dekadens, szexualizált és dekoratív művészetig és „a nagyvárosok ormóttan bankházainak eklektikus építészeti értelmetlenségéig” mindenre kiterjed. Talán már ebből a néhány rövid idézetből is kiviláglik, hogy Krleža kapitalizmuskritikája nem időszerűtlen, és nem szimpla agitáció az, ahogy gondolkodik.

Ezzel a kapitalista értelmetlenséggel szemben képviseli számára a leninizmus „a logika és az ész politikai tervét” meg az „ész győzelmét”. A két objektivitásra igényt tartó elemzés ellensúlyozza az egész könyv radikálisan szubjektív, expresszionista tónusát, és számokkal kívánja bizonyítani azt a tényt, mely „130 millió lakost és a földgömb egy hatodát” számlál, és ami mindösszesen az, hogy az októberi forradalom elméletből gyakorlattá változott. A másik oldalon pedig ott a következő világégés veszélye, amit Krleža már 1925-ben, a *Mein Kampf* megjelenésének évében regisztrál, és ami, mint írja, légi háború lesz, és mérges gázzal történik majd, és olyan dimenziói lesznek, hogy abból az eljövendő katasztrófából nem fog többé felépülni az emberiség.

Krleža a szociáldemokrata indíttatás után, a szociáldemokráciában csalódva – akárcsak Sinkó – a kezdetektől, 1919-től részt vesz a horvát kommunista mozgalomban, annak legális és illegális tevékenységeiben, mégpedig aktívan. Az első kommunista agitátorok egyikeként – mint Sinkó – előadásokat tartott Leninről, s hatvan év múlva az egyik utolsó jugoszláv kommunista is ő lesz, ők lesznek. Mindketten vezető jugoszláv titoista értelmiségiként hunyják le a szemüket, mint a kommunista politikai és kulturális establishment megbecsült tagjai. Mindketten polemikus alakok voltak, a vita volt az életemük, a konfliktusokat és a vizsályt majd csak idősebb korukban kerülük.

Krleža oroszországi beszámolója a sztálini korszak hajnalán nem propagandisztikus, nem is naiv, hanem okos apológia, elgondolkodtató, polivalensen lelkes híradás, és nem kiábrándulástörténet, hanem sokszólamú, polemikus, rendkívül változatos, a műfaji besorolás alól kitérő szövegkompozíció. Angazsált írás; Lenin és a leninizmus jelentőségét fénymetaforákkal érzékelteti, és a szövegdinamikával közvetíti a lendületet,

amelyet Moszkvában tapasztal. Megszólaltatja azonban az új deklassáltakat, az új veszteseket is, akiket összetört a forradalom, az elszegényedett arisztokratákat, megjeleníti a templomokban keresztet hányó szegény tömeget. A *Leninizmus a moszkvai utcákon* frenetikus szöveg, friss riport a Lenin-kultuszról, amit ma röhögve olvasunk, Krleža stilisztikai remeklése azonban nem pamfletcélzatú, hanem a csodálkozástól az elképedésig feszülő skálán az Újjal való első szembesülés hökkenetének ad hangot. Csak kóstolóképpen idézek egy picit a saját fordításomban – ez nem paródia, nem satíra, hanem expresszionizmus, bújtatott iróniával és humorral megszóva:

„Vlagyimir Iljicszet nézheted a cukrászdákban csokoládéból vagy krémből formázva, a tortákról meg a süteményekről az ő műveiből vett idézeteket nyalhatod. A virágüzletekben az ő arcmásában gyönyörködhetsz piros meg fehér virágokból komponálva, a könyvesboltokban őt látod a fedőlapokon, a bazarban ő a játékszer. A gyerekek kirakós kockájából Lenin élete áll össze, gimnazista napjaitól, amikor fölakasztották a fivérért, a történelmi jelentőségű forradalmi tömeggyűlésekig a moszkvai Tyeatralnaja téren. A trafikokban és a filatelisták boltocskáiban őt láthatod bélyegekből összeragasztva, őt nézegetheted a bankok kalendáriumain, a kávéházak itallapján és az üzletekben, amint

fölemelt ököllel fenyegeti a tőkét, vagy áttekinthetetlen tömegnek szónokol az államkapitalizmusról meg a NEP-ről. A textiltoltokban az ő alakját komponálták meg tarka ruhaanyagokból, az éttermekben ő a vignetta a korszón, a borbélynál ő a cégér levágott hajtin-csekből összezsírulva. Összetákolták Lenint patkókból és csavarokból, megformázták viaszból és zsírból, ő a képeslap és a váltó, a reklám és a pártprogram. Vele kezdődnek a vezércikkek, vele nyitják meg a politikai gyűléseket s az előadásokat, s ha megnézel egy színielőadást, a kísérőd nem arról a bizonyos színházról vagy annak a bizonyos színház-nak a színészeiről fog mesélni neked, hogy művészileg mennyire jelentős művészek ők moszkvai vagy orosz viszonylatban, hanem arról, hogy onnét, arról a színpadról egyszer Lenin is beszélt. Itt kocsikázott egyszer végig az utcán, itt állt azon a történelmi napon, amikor elindult Kolcsak, ott feküdt betegen, amott látták utoljára...”

Éppen Sinkó Ervin fogalmazta meg találóan Krleža prózájáról szólva, hogy benne „maga a realitás bontakozik ki úgy, hogy ön-maga szatírájaként hat”.

Krleža remek körképet ad a gazdag moszkvai színházi életről, a hagyományos és az avantgárd színházról, az „érzelgős Csehov” helyett (a később kivégzett) Mejerhold avantgárd produkcióira voksolva, „a forradalom és a dadaizmus szintézisét” affirmálva. Az avantgárd iránti kíváncsiság, az avantgárd stílusgyakorlatok által nála a hagyományos humanista emberkép erőteljesen transzformálódik. Olyan dialogikus, polifonikus, rétegelt prózát alkot, mely többféle olvasói felfogást megenged, nem erőlteti rá a véleményét az olvasóra. Ebben a prózában nehezen bogyozható szét az esztétika, a politika meg az ideológia, mivel egymást konstruálják és dekonstruálják.

Krleža útikönyvének szubjektuma avantgárd szubjektum, akinél az ironia, a groteszk, a hiperbola az antiesztétizmus jegyében áll, miközben a szinesztéziás hajlama máig eleven esztétikai effektusokat eredményez. Nem mellékes az sem, hogy sok humorral ír: nála Lenin holtában, azaz múmia

mivoltában is agitál, a feltámadása harsogó parolák formájában zajlik.

Sinkó és Krleža kapcsolata 1939-ben vette kezdetét, majd később, a háború után bontakozott ki. Bizonyára beszélgettek a szovjetunióbéli élményeikről is...

Sinkó 1953-ban, húsz év távlatából szerkesztette meg, foglalta keretbe, kommentálta 1935–37-es moszkvai naplójegyzeteit az *Egy regény regényében*, ami a magyar dokumentáris próza jól formált remeke. A visszaemlékező reflektáltság, amit az önmagára visszatekintő szubjektum tesz hozzá a naplóhoz, valódi irodalmi művé avatja a nyers szöveget. Ezzel az egész magyar kunista, bolsevik emigráns forradalmár írónemzedék becsületén esett csorbát orvosolja, szemléletessé téve a kontextust, amelyben a lehetetlennel határos volt irodalmi értéket létrehozni. Erre ő sem volt képes, utólag azonban az *Egy regény regényével* új műfajt fabrikált, és akárcsak Krleža, többdimenziós szöveget alkotott.

Sinkó boldogan érkezik Moszkvába, ahova nem csak látogatóba szeretne menni, nem is intellektuális vagy politikai turista ő, hanem otthonra akar találni a feleségével a hatalmas országban, amelybe reményeit fektette, és melynek létezése garanciául szolgálna neki arra, hogy a világnézete helytálló, és addigi politikai és intellektuális törekvései értelmesek. Mint Krležának, a leninizmus neki is radikális cezúrát jelent, szakítást a régimódi polgári európai kultúrával, valami teljesen újat, az Új Ember megjelenését, amihez hozzákapcsolja a saját élete – vagyis az életük, hisz a feleségével, Micivel ketten vannak – újrakezdését. Párizsban olyan instrukciókat kapott, többek között a „villeneuve-i öregembertől”, Romain Rolland-tól, amelyek a leghatározottabban eltanácsolták őt bármi kritikától, és a „pozitívnak lenni mindenestül” parancsát vésték belé. Ebben a konstrukcióban a kritikának pont olyan szerep jut, mint a sátáni kísértésnek, aminek ellent kell állni.

Sinkóéknak fogalmuk sincs arról, hogy a sztálinista zsarnokság kiépülésének időszakában érkeztek meg az áhított birodalomba – a „sztálinizmus” fogalma akkor még persze nem létezett –, teljesen gyanútlanok, pedig

ekkor már túl vannak a magyarországi vörös terroron és a fehér terroron, a munkás-szak-szervezetekben meg a haszonszerzésre, gyűlölködésre is kapható munkásokban való sorozatos csalódásokon. Sinkó túl van a krisztianus korszakán is – viszont nincs túl a humanizmuson, a nagybetűs Új Ember, az Igaz Ember keresésén, s emellett ő is, mint Krleža, aki „az orosz koncepció logikájáról” beszél, a proletárdiktatúra logikai úton való igenlését, a történelmi szükségesség törvényeit affirmálja. Noha tizenöt éve *Az út* című vallo-másában azt írta, hogy „egymással ellenséges rögeszmék egymást pusztító tébolydottjai” az emberek, ami antropológiai belátásnak sem volt kevés, később az *Optimistákat* írva ismét felülkerekedett benne az optimizmus, majd a francia marxista-leninista humán értelmiség hatására – tegyük hozzá, hogy negyven év múlva Danilo Kiš még mindig küzd majd velük – még jobban felvöröslik benne a Szovjetunió mint a vágy tárgya.

Aztán két év múlva, kiebrudalva, azzal a felismeréssel távozik Moszkvából, hogy „förtelmes, hazug, embertelen” a Szovjetunióban uralkodó rendszer, és felteszi a kérdést, hogy vajon ez a „marxizmus csődje”-e. A folyamat, amit Sinkó átél, fájdalmas kiábrándulás és apokaliptikus abban az értelemben, mint egy teljesen más Valóság, az „egészen más” feltárulása. A kognitív disszonancia szikrát hány. Ismét Párizsba érkezve, Sinkó nem talál vagy nem fogad el az értelmiségtől segítséget ahhoz, hogy gyötrelmes és az eszét is kínzó tapasztalatait felismerésekké érlelje, és politikai hitének az egész struktúráját át-komponálja. Heves ellenkezésbe ütközik, amikor kialakítja a szocializmus elfajulásának, a forradalmi erőszak rendszerszintű megszilárdulásának, „az elsorvasztási és el-torzulási folyamatnak” a gondolatát.

Sinkó írásának egyik erénye az őszinteség, ami ebben a prózában nem pszichés, hanem gondolkodói minőség. Képességei határait feszegetve igyekezett átgondolni azt, ami megesezt velük. A védelem, védekezés, igazolás és önigazolás köréből próbál kitörni. Ebben felülmúlja Krležát, aki elméletekre támaszkodva summázza kirándulásának gondolati

szerkezetét, és az élményszerűségbe ülteti el a gondolatait, amelyek ambivalens gubancát nem bogozza ki. Sinkó kibogozza, mégpedig, mint mindig, most is drámaian, egzisztenciális és etikai töltettel. Sinkónál, s ez gyönyörű nála, az etikai kérdésnek mindig van a szöveget is súlyozó egzisztenciális tétje, amivel elkerüli az okoskodást, és szembe-megy a saját doktrinárságával. Ez a belső konfrontáció teszi izgalmassá a szövegeit, és időtállóvá is, hiszen ne feledjük, hogy az értelmiségi pályán valamennyien többé-kevésbé doktrinerek vagyunk, elméletekre hallgatunk, nézeteket veszünk át, sőt gyakran ideológiákat követünk. Sinkó idős koráig viselte a kockázat súlyát; mint írja: „amire az életem teszem, arról kiderülhet, hogy nem hivatás, hanem rögeszme, nem a következetes harcos, hanem a makacs bolond útja, mely eltévesztette teszi az egész életet”. Ennek latolgatásával együtt jár a magyarázkodás, a mentegetődzés, az önigazolás, és Sinkó ezek-re a mechanizmusokra is hajlik pró és kontra. A következetlenség vádját kivédendő olyan konstrukciókat formáz a saját szellemi, politikai életéről, melyek korrigálásába végül belefárad. Az „élete eltévesztettségének” ilyen szintű és fokú mérlegelése, amit nem csak az *Egy regény regényében* művel, máig őrzi szellemi habitusának parazsát. Az írás által éri el azt a „szuverén valóságot” – az ő szava –, ami vágykép gyanánt végül az *Egy regény regényében* is fölvetődik. Ismétlem: a „szuverén valóság”, amire Sinkó vágyakozott, az írásműveiben megvalósult.

Moszkvai naplójegyzeteit kommentálva, Sinkó azért küzd, hogy mindennek ellenére épnek tudhassa a sok szálból font hivatásérzetét. Ez a visszatekintés idejében mindenek-előtt az *irodalmi írásra* vonatkozik, azzal a főntartással, hogy a saját magának fölállított követelmény szerint annál jobb, minél szorosabban összefügg az írás a társadalmi folyamatokkal, vagyis mindig úgy jár el, hogy kitörjön az egocentrikus vonatkozásokból, „a monológból mit életformából”, amit kibírhatatlannak érez. Ekképp definiálhatnánk talán az „angazsált” írást, és ebben az értelemben volt Sinkó végig elkötelezett író,

Moszkvában is, holott a jugoszláv életszakaszát kivéve mindig szenvedett az elszigeteltségtől meg a visszhangtalanságtól.

Nem szabadult meg azonban Sinkó soha az út és a cél pátoszától, ez pedig „az emberi igazság győzelme”, amihez az „igazi sebekből igazi vérrel vérző” emberekkel való szolidáris együttműködés vezet el. Sinkó pátoszformái – ezeket Krleža kezdettől fogva iróniával, humorral, vitriolos szarkazmussal és a színesztéziáival két vállra fektette – külön elemzést érdemelnének. Nyelvi készségei nem segítették őt a pátoszformák feloldásában – ha gondolatban talán igen, nyelvileg nem kérdőjelezte meg őket, és így a „szolidaritás”, a „hit” és az „igazság” bonyolult komplexumait és komplexusait is leegyszerűsítette. Más szóval nem kísérletezett azzal, hogy a saját „életfeladatát”, vagy amit annak hitt, a hitét és az ideológiáját felforgassa.

Az *Egy regény regénye* vezérfonala az *Optimisták* magyarul és más nyelveken való kiadása, motorja tehát az írói becsvágy és a kenyérkereset, a professzionális „szovjet” íróvá válás, ami lehetővé tette volna számukra a radikális újrakezdést. Ez az érdekvezéreltség megakadályozta Sinkónál azt az elfogulatlan szemlélődést és a kritikai helyzetfölmérést, ahova Krleža mégiscsak eljut, a terjengős szöveget azonban felruházza egzisztenciális hitelességgel, ami a gyakran patetikus szövegformáláson is átüt, és különleges minőségként jelenik meg. Durván szólva Sinkó jóval kevesebbet hazudik, mint Krleža, aki viszont esztétikailag átütő erővel hamisít. Sinkót az ethosza megakadályozta abban, hogy íróként olyan frenetikus és frappáns legyen, mint a horvát kollégája, szövegei ellenben tanúsítják az etikai és világszemléleti mozgások és konfliktusok feszültségeit.

Érdekes tanulságokkal szolgálna, ha Sinkót politikai írónak tekintenénk, és megpróbálnánk számba venni a politika, a politikusság különféle értelmezéseit az opusában, amelyben szakadatlanul összeütközésbe kerül a gyakorlati politika és a politika mint olyan eszmény, mely a társadalmi gondok humanus célzatú megoldását jelenti. Ez a konfliktus belsővé vált nála, tematizálja is gyakran.

Hosszú politikai konfliktussorozata pont azért tanulságos, mert Sinkó nem fut, nem futtatja ki magát sem az áldozat, sem a győztes pozíciójába, hanem végigcsúszkálja a XX. század bő első felét ezen a pályán is, akár csak Krleža, akinek ez irányú története horvát nyelven sokkal jobban fel van dolgozva.

Ma, a poszthumanizmus korszakában, amikor összeomlott a baloldali világnézet, érdemes lenne azt is kikutatni, hogy Sinkóék mit értettek „humanizmus” alatt, és hogyan dolgozták fel ennek szakadásait a baloldalon. Hogy a jobboldalon hogyan művelték ezt, az világos, hiszen ott a „nemzeti” az az esszenciális fogalom, mely mindent visz és fedez. Sinkóék számára a „humanizmus” összetettebb és változékonyabb eszme-komplexum volt – noha Sinkó gyakran készpénznek veszi –, mely állandóan átfogalmazódik, és az aranyfedezete is mindig ki van téve a sinkói „erkölcsi kétségeknek”. A „Szovjetunió mint a humanista gondolat eddigi legfejlettebb gyakorlati megtestesítője” – ez Sinkó kifejezése – rettentő sorsot példáz, és egy egész nagy baloldali metaforika és tropika is sorsjátékot játszik itt. Kérdés, hogy ez a hagyomány miként viszonyul a zsidó-keresztény tradícióhoz. Nem lehet komoly arccal olvasni, amikor Krleža a Lenin-mauzóleumba látogatva a múmiát halott Krisztusként ábrázolja, akinek, föltámadván, vörös csillagok hagyják el a száját.

Miközben a színtiszta kommunista irodalom, ezt Sinkó is többször elismeri, kívül esik „mindennemű esztétikai mértéken” és olvashatatlan, Sinkó opusa ma is izgalmas, hiszen nem engedelmeskedik az „esztétikai politikáknak”. Az elterjedt vélekedésekkel szemben, hogy Sinkó írása magyartalan lenne, állítom, hogy Sinkó igen jól ír, és ha a pátoszformulákat meg a mozgalmi közhelyeket elviseljük és bíráljuk, retorikailag és poétikailag is további olvasásra kínálkozik. Az ember nyughatatlansága a stílus elevenségét, a szöveg belső vitáját hozta magával. „A felelőség emelkedett tudatát” szerencsére nem követi a stílus emelkedettsége sem az élethelyzetek, sem a tipródások, kételkedések leírásakor.